

Známková tvorba ČR v posledním roce druhého tisíciletí

Úvod

Poslední emisní rok druhého tisíciletí předznamenalo očekávání některých významných událostí jak vnitrostátních, tak i mezinárodních. Sběratelé i širší veřejnost sledující se zájmem současnou českou známkovou tvorbu předpokládali vydání mimořádně pečlivě připravených emisí ke 150. výročí narození TGM, k celostátní výstavě poštovních známek BRNO 2000 a k letním olympijským hrám v Sydney. Česká pošta jako vydavatel však tentokrát přes veškerou snahu nenaplnila očekávání k úplně spokojenosti veřejnosti a u některých významných emisí ji absolutorium dát nemůžeme (BRNO 2000, Sydney). Avšak tentokrát se nelze odvolávat na nekvalitní tiskové provedení (je naopak u všech druhů tisku velmi precizní) a spíše musíme poukázat na ne zcela optimální koncepční pojetí některých emisí, o čemž bude podrobnější zmínka dále.

Na vypracování 38 různých známkových námětů roku 2000 se podílelo 21 autorů, z toho jeden zahraniční (Francie), rytiny 36 známek provedlo 5 rytců (dvě známky byly vytištěny čistým ofsetem). Téměř dvě třetiny roční produkce byly vytištěny rotačkami WIFAG (ocelotisk v kombinaci s hlubotiskem), dalších 12 známek pak nekvalitněji ocelotiskem z plochy, a to buď vícebarevným nebo jednobarevným v kombinaci s ofsetem. To svědčí o velké snaze vydavatele i tiskárny, aby podíl nejvyšší kvality tisku byl co největší. Zaměříme se nyní na tradiční zhodnocení jednotlivých námětových okruhů.

Výročí významných osobností

V této oblasti dominovalo 150. výročí narození TGM. Bylo uctěno již první známkou roku, z emisní řady „Tradice známkové tvorby“, na níž znovu dokumentoval své vynikající umění nestárnoucí B. Housa faksimilní rytinou Heinzovy známky „Dětem 1938“, zobrazující TGM s dítětem v náručí. Grafické řešení známky s mnoha nezbytnými nápisy je vynikající. Slavnostní aršík k připomenutí narozenin prezidenta je v celém svém dokonalém grafickém řešení dilem osvědčeného portrétisty O. Kulhánka. Netradiční pojetí portrétní se u některých posuzovatelů této emise sice nesetkalo s naprostým pochopením, nicméně Masarykova poněkud pohublá tvář s pronikavým pohledem jiskrných očí působí velmi životně a přesvědčivě.

Ještě lépe však vynikly další dva mistrovské portréty Kulhánkovy, a to básníka V. Nezvala, vtipně doplněný karikaturou Adolfa Hoffmeisterra, a zejména oduševnělý profil hudebního velkána G. Mahlera. Tyto známky nepochybně patří k tomu nejlepšímu, co v posledním desetiletí v naší portrétní známkové tvorbě vzniklo.

Významné historické, kulturní a politické události

Tato velmi různorodá námětová oblast byla uvedena již v prvním čtvrtletí zdařilou známkou Z. Mězla k 700. výročí královského horního práva v Kutné Hoře. Autorovo vřídlné humorné pojetí historického horního díla v typickém náznačkování dřevorytu, graficky i barevně dobře vyvážené, znovu dokazuje svoje opodstatnění právě pro taková historická témata (viz podobně Jihlavské horní právo z roku 1999).

Nesporně významnou událostí emisního roku byla Lieslerova výborná tříznámková emise „Praha – evropské město kultury roku 2000“, uspořádaná spolu se třemi kupony do výtvarně uceleného tiskového listu. Všechny tři známky zobrazují významné pražské plastiky a opět dokazují, zejména ovšem velkoformátová známka s postavou sedícího Karla IV., vynikající kompozicí, grafičností celku i téměř filigránským propracováním detailů, písma i ornamentiky vzrůstá do neutuchající vynalézavosti tvorby nestora českého grafického umění i známkové tvorby. Jeho nezaměnitelný rukopis citlivě přetlumočil rytec Martin Srb, který nebyvale zdařile zastoupil zesnulého rytce J. Herčíka, jenž měl původně toto velké známkové dílo vyrýt. Velký dík patří i tiskárně, bezchybně realizující kombinaci ocelotisku z plochy s barevným ofsetem.

Oproti zmíněným dvěma emisím neskončila velkým úspěchem témata „mezinárodní“. Problémové zasedání MMF a Světové banky v Praze bylo objektivně i výtvarným problémem pro J. Solperu. S tímto tématem by si i řada jiných umělců poradila velmi obtížně. Znamka se záplavou žádaného písma a nejrůznějšího listí zůstává pouze na okraji celoročního průměru. Další známka EUROPA 2000 v barevně dosti křiklavém provedení (ofset) samozřejmě byla determinována nadekretovaným společným výtvarným návrhem Francouze J.-P. Cousina, nad nímž rozhodně nejásali nejen umělci a členové naší výtvarné komise, ale i veřejnost. Ukazuje se, že otázka výběru řešení společných evropských témat je velmi problematická a nejasná a může podléhat různým neobjektivním tlakům. I letošní emise výběrem společného námětu ještě daleko slabšího až primitivního tomu nasvědčuje.

Hry XXVII. olympiády v Sydney

Světový svátek sportu připomněla Česká pošta dvojicí velmi odlišných známek. Zatímco výborná Fišerova známka v rytině V. Fajta, připomínající antické olympijské hry výjevem ze závodu vozatajů na stylizovaném střeptu starořecké amfory, je dílem nápaditým a graficky velmi dobře zvládnutým, Rathouského „Sydney 2000“ je dost nepřehledným grafickým symbolem s barevně akcentovanou českou vlajkou („světovost“ her jakoby ustupuje do pozadí). Modernost této grafiky, snad dokonce problematická, je zdrojem rozporuplného náhledu na tuto známku ve veřejnosti. Osobně se domnívám, že známkový odraz významné poslední olympiády tisíciletí mohl být mnohem důstojnější.

Výstava BRNO 2000

Nejvýznamnější filatelistická událost od výstavy PRAGA 1998 byla připomenuta třemi poněkud odlišnými emisemi podle výtvarných návrhů prof. A. Odehnala, brněnského výtvarníka (vybrán s ohledem na místo konání výstavy), takto jediného mimopražského umělce, který se podílel na přípravě známek roku 2000. Tento fakt při vši účt k velmi dobré celkové práci Komise pro výtvarné řešení známek při GR ČP však této komisi ke cti příliš neslouží.

Samo řešení (úspěšné!) výstavní známky 5 Kč se zjednodušenou Willenbergovou vedutou

Brna z roku 1593 se stalo objektem rozporného hodnocení. Jak známo, Jan Willenberg své velmi věrné místopisné kresby nekoloroval. Přesto známka zachovává nepůvodní, pozdější kolorit veduty, což přispělo k její atraktivitě, na druhé straně však vedlo k nespokojeným protestům, i když neoprávněným. Další výstavní emise – aršík se známkou vysokého nominále 50 Kč přináší do naší známkové tvorby nový motiv – záměr chrámu sv. Jakuba v Brně. Sama známka je řešena vkusně, aršík jako celek je již méně zdařilý, neboť doplňkové detaily gotických výtvarných prvků chrámu, umístěné po stranách známky plochu aršíku paradoxně spíše narušují a dominanci vkusné známky potlačují. Dokonce dvojí použití výtvarně málo hodnotného loga výstavy (na dolní části aršíku i na známce) aršíku na kráse rozhodně nepřidalo. Aršík vzniklý podle přání a v režii výstavního výboru se tak nestal tou reprezentační ceninou, kterou filatelisté právem očekávali. Pokud by v menším formátu obsahoval jen známku, nápis a event. znak města Brna, byl by nesporně elegantnější, nehovoře ani o provedení vícebarevným ocelotiskem z plochy!

Premiéra automatové známky byla velkým zklamáním nejen účastníků výstavy. Pomineme-li na tomto místě všechny ostatní okolnosti, o nichž je zmínka v závěru této studie, musíme konstatovat, že atraktivní Odehnalův námět hradu Veveří, dosud na našich známkách nezobrazeného, byl dokonale „pohřben“ nekvalitním francouzským ofsetovým tiskem, díky němuž se z této známky stala dosti nevzhledná barvotisková nálepka. Vymstil se tak chvat, s nímž byla tato cenina připravena.

Technika a věda

Vděčné téma technického pokroku železnice spatřujeme na neobvykle řešeném, atraktivním aršíku, jenž svým pojetím nezapře svého autora Jiřího Boudu. Zobrazené lokomotivy a vlaky, situované plynule na dvojici známek s připojenými kupony, jsou realisticky věrné a výborně přibližují atmosféru našich nádraží v dobách dávno minulých i v současnosti.

Světový rok matematiky – vědy věd – přiblížila skvělým způsobem známka prof. Z. Zieglera s výrazným symbolem formulace Fermatovy věty. Již dříve jsme v MR (č. 5/2000) zdůraznili vysoké výtvarné hodnoty této svrchovaně moderní známky, jedné z nejlepších z celého emisního roku.

Krásy naší vlasti

Tradiční emise tentokrát opět čerpá (a to již po páté) z velkého, nepřehledného množství památek Prahy. V novátorském a graficky zvláště ušlechtilém řešení Jana Kavana prezentuje významné stavební objekty tří historických období (gotika, baroko, secese) z tzv. Královské cesty. Staroměstská mostecká věž, chrám sv. Mikuláše na Malé Straně a Obecní dům jsou zobrazeny ve stylizované výstižné zkratce na pozadí výtvarných detailů odpovídajícího slohového období, supluječích světlymi odstíny modré barvy tradiční oblohu. K těmto úspěšným známkám však nelze nevysslovit jednu obecnou výhradu. Každý

vnímavý filatelista jako každý Čech, hrdý na historickou nádhru Prahy, jistě vítá tyto známky s povděkem, byť opakují motivy již dříve i vícekrát na známkách použité (sv. Mikuláš, mostecká věž), nicméně stále více si uvědomujeme, že mimořádné památky existují v míře vrchovaté na celém našem státním území, avšak jejich odraz ve známkové tvorbě je neúměrně malý, ba minimální. Důkaz? Od roku 1993 – vzniku ČR bylo na českých známkách představeno celkem pouhých 13 mimopražských objektů a krajiny oproti 24 objektům a motivům samotné Prahy (nejsou zahrnuty výplatní známky). Proč tento stále se prohlubující nepoměr?

Přírodní motivy

Jsou tentokrát reprezentovány dvěma velmi zdařilými čtyřznámkovými emisemi: vzácných hub autora J. Sasky a mysliveckých motivů manželů Knotkových. Všichni tito renomovaní umělci předložili opět výborná díla, graficky i barevně dokonale řešená a jejich účinně umocnili velmi dobrými ryteckými přepisy V. Fajta a K. Srb. Lze jen litovat barevných kompromisů při soutisku dvojic známek obou emisí. Kdy si konečně Česká pošta přizná převažující negativa soutiskových emisí a přestane je každoročně vydávat? A naopak – kdy uzná občasnou potřebnost použití velkých formátů známek pro jejich lepší výtvarné vyznění? To by bylo velmi žádoucí právě u známkové řady „Myslivcův rok“.

Umění

Tři tradiční rytecké přepisy vynikajících uměleckých děl minulosti (tentokrát Mistr Theodorik, P. J. Brandl a A. Mucha) opět představují kvalitativní vrchol emisí roku 2000. M. Ondráček, V. Fajt a B. Housa znovu prokázali své svrchované rytecké mistrovství, zvlášť vynikající je Fajtlův-Brandlův „Simeon s Ježíškem“. Něžné kouzlo Housovy-Muchovy „Brunety“ jí nepochybně pomohlo přisoudit v očích veřejnosti čestný titul nejkrásnější známky roku.

Velikonoce, Vánoce, Dětem

Obvyklé gratulační a účelové emise nejsou tentokrát mimořádnými díly, zvláště známka velikonoční je dosti slabá. Suchánkovo pojetí vánoční známky je v naší známkové tvorbě nové, svým purpurovým a zlatým pozadím atraktivní, avšak právě to se nesetkávalo s jednoznačným pochopením. Nesporná je jistá podobnost s analogickými vydáními rakouské poštovní správy.

Dvě nové výplatní známky

nejdou výrazným přínosem loňského roku. Dvoukorunová známka řady „Znamení zvěrokruhu“ se realistickým portrétem Panny poněkud vymyká dosavadní koncepci emise. Havlův portrét je pouze reedici známky z roku 1998 v jinobarevné mutaci a s inflačně zvýšenou výplatní hodnotou.

Poslední známka tisíciletí

je jednorázovou atraktivní exkluzivitou. I zarytí odpůrci Bornovy: výtvarné poezie a humoru se tentokrát spolu s veřejností s chutí zasmějí veselému mlsnému kocourovi s „Myši roku 2000“ na talířku. Toto úsměvné ukončení emisního roku by mělo být spolu s následující „sesterskou“ první známkou roku 2001 optimistickou předzvěstí vyšších kvalit známek připravovaných pro letošní rok.

Závěry

Emisní ročník 2000 ve svém celku bohužel neznamenal ve vydavatelské činnosti ČP kvalitativní posun vpřed, jak tomu bylo zcela zřetelně v roce předchozím. Ač v souboru nově vydaných známek nejsou, s jedinou výjimkou, díla vysloveně slabá, přece jen podíl známek vynikajících, byť jich není málo, je přece jen nižší, než bychom si v náročných představách přáli. Protože jsem přesvědčen, že vydavatel českých známek, jehož zdravá ctižádost vysoce kvalitní známkové tvorby ceněné v celém světě je dostatečně známa, nepotřebuje laciné pochvaly tam, kde nejsou na místě, ale spíše upřímný kritický pohled a náměty k zamyšlení, nelze poté, co byla v předchozích odstavcích vysoce oceněna řada emisí roku 2000, zamlčet i názory na negativně hodnoceného emisního ročníku. Je jich tentokrát několik, a to především v oblasti koncepcí a technické, jak bylo již naznačeno v úvodu:

- Je velmi nežádoucí „kupónová exploze“ u dvou emisí (BRNO 2000, OH v Sydney), kdy přepážkové listy obsahují „šachovnicová“ i jiná, dosti fantastická uspořádání kuponů. Jde o účelovou, vysloveně komerční záležitost, neboť sběratelé, chtějí-li mít „komplety sestav“, vykoupi podstatně větší část vytištěného nákladu, který lze případně i zvýšit. Zatímco u výstavních známek bylo možné tento krok tolerovat, aby ČP mohla nějak kompenzovat nemalé náklady vložené do organizace výstavy, u známek k OH asi tento důvod odpadá.

- Z hlediska barevné kvality jednotlivých uměleckých návrhů známek je nadále sotva žádoucí pokračovat v nedobré „tradici“ soutisků dvou či dokonce více známek. Vždy jde o barevné kompromisy, což nespokojeně vnímají především autoři návrhů. Bohužel protestují většinou pouze skrytě nebo vůbec a podrobují se rozhodnutí vydavatele, vědomi si ovšem rezignovaně všech úskalí, která se tak mohou vyskytnout. Na tento nedobrý „zvyk“ jsme poukazovali v MR již několikrát (zejména u emisí manželů Knotkových – Malí savci, Myslivcův rok), avšak bez úspěchu.
- Jako velmi nešťastnou lze hodnotit premiéru automatových známek, a to z mnoha důvodů. O nekvalitním ofsetovém tisku francouzského výrobce již byla řeč. Zakoupení pouhých dvou drahých automatů (účelově spíše jako atrakce výstavy BRNO 2000) neznamená z hlediska zlepšení techniky provozu prakticky zřehla nic, tím spíše, že jsou pro použití širokou veřejností omezeně dostupné. Poruchovost zařízení pro dotiskování hodnot je ve světle legendy o kvalitě těchto strojů důvodem k náležitěmu vystřízlivění. Nicméně v důsledku chybných funkcí se trh filatelistických obchodníků přímo rojí nejrůznějšími zmetky, které jsou sice – jako všechny myslitelné odchylky jakéhokoliv regulérního tisku – vyhledávány specialisty, ale právě proto jsou předmětem až nechutné spekulace všeho schopných a vždy připravených dobrodětů a spekulantů, kteří přece nechťejí nic jiného než „posloužit“ zájemcům (neúměrnými cenami ovšem především vlastní kapsi)! Česká pošta tomu bohužel zpočátku částečně přispěla známou causou nízkých hodnot 40 h a 1 Kč, nedodaných odběratelům novinek.

Co říci na závěr? Uvedená slova jsou jistě příkrá, nicméně nutná. Absolutorium tedy vydavatel loňských emisí asi nedáme. S výjimkou pracovníků tiskárny a jejího vedení, kteří při výrobě známek odvedli maximum snahy a péče, což se projevilo ve výsledcích. Věřme, že tomu tak bude i v roce 2001 a že celkové emisní činnost včetně náročné práce výtvarníků i rytců vykáže další vzestupný trend.

Ing. Zdeněk Rízt

